

368). It. *ferire o picchiare di piatto* 'pegar esplanissades amb una arma', *piattone i piattonata* [S. XIV] 'esplanissada'; no és segur però potser n'és manlleu *piata de rallo*, hapax que figura com una mena de joc cavalleresc en les festes reials de Val. de 1275 descrites per Muntaner: «taules redones, taulats, *piates de rallo*, de cavallers salvatges, barons anar ab armes ---» (§ 23, Casac. I, 57.20); *rallo* podria ser l'it. *raglio* 'bram', o més aviat el cat. *relló* 'dard'.

L'etim. del ll. vg. *PLATTUS* està fora de dubtes, car *πλατύς* és un dels mots bàsics del grec, que passa sens dubte ja al llatí vulgar, per més que l'evitin els textos escrits, com hi passaren molts derivats seus (*plato*, *platenis*, *platicus*, *plattessa*) i en particular el fem. *πλατῆα* > ll. *platea* 'carrer ample, PLAÇA', ja abundant des del segle d'August. El consens de les llengües romàniques (més el b.-al. i neerl. *platt*) prova que l'adj. **PLATTUS* pertanyé ja al llatí vulgar. I totes aqueixes formes, el mateix que **PLATTĒA* > *plaça*, demostren que vulgarment es pronuncïa amb duplicació intensiva de la -TT- (a la manera de *tottus*, *cottidie*, *micca* etc.).

La data tardana del cat. *plat* crida una mica l'atenció, si bé reconeixem que la diferència cronològica envist l'oc. i el fr. no és gaire (l'it. *piatto* subst. sembla aparèixer ja a la fi del S. XIII *Novellino*). El caràcter tardà es comprèn pel fet que el mot tingué nombrosos concurrents, de sentit molt semblant (*vernigat*, *escudella*, *padellàs*, *desca*), i en particular el medieval *tallador*, rigorós sinònim, que abunda en tot el període medieval, des de la reva perpinyanesca de 1284, Lluïl, Pere III, i sovint en el S. XV; encara el 1502 el vocabulari català-alemany (on *plat* no consta enlloc) no coneix altra traducció que *tallador* per a l'al. *teller* (Lín. 1889), mot alemany que per cert té el mateix origen que *tallador*, com a antic manlleu alemany del fr. ant. *tailleur*.

El que augmenta l'estranyesa és el fet que l'adjectiu *plat*, *plata*, del qual fou substantivació, sigui, segons sembla, enterament estranger als nostres textos. Tot plegat això ja difícilment pot ser casual. És racional de creure que la iniciativa en la creació del substantiu *plat* —igual que del cast. *plato* [c. 1400] i del port. *prato*— ens degué venir de fora del país: tot fa creure que es tracta d'un calc de l'it. *piatto* i oc. *plat*, explorable per les modes cortesanes en matèria d'àpats: fins els pagesos menjaven en escudelles, tupins etc., o bé des de plates d'ús comú, sense plat individual; ço que explica així mateix el manlleu de mots com *trinjar*, *trinxant*, *àpat*, *botella*, *veire*, *potatge* etc.

DERIV.: *Plata* 'plat gran per dur menjar en els àpats' [1395, *AlcM*; 1410 *DAG.*], d'ús general, almenys en el Princ. i Illes, fins al cap del Pirineu (Tor de V. Ferrera, 1932). Antigament fou 'planxa de metall': *plata de ferre*, *plata de plom*, en docs. ross. de 1421 i 1415; «quinze gorgeres de malla de *plata*» en un de 1399 on deu designar una planxa de ferro o d'acer; *trobar-se en plata*, dit d'un metall en làmines o planxes: «tot argent e plom, si-s trobava, en lo dit loc, en *plata*, lo qual al Sr. Rey retenem» a. 1321 (*InvLC*).

Però també s'aplicà a altres materials en forma de post o placa; com en 2 passatges de Muntaner, en un dels quals designa superfícies planes, de sang coagulada surant sobre la mar (§ 217, Casac. VI, 50) altrament anomenades *planures de sang* (veg. el context citat sobre *planura* a *PLA*); i en un altre sembla tenir el sentit de 'rai' o 'tramada de troncs' que baixen travats Ebre avall (segurament des dels boscos de les serres d'Urbión i Moncayo fins a Saragossa etc.): en les festes de la coronació d'Anfós el Just, a Saragossa, Roger de Llúria «hi ordonà taula redona, e los hòmens de mar seus faeren dos lenys armats fer, d'aquelles *plates* qui van per lo riu» (fets de 1286, Casac. V, 16.8; no 'embarcació fluvial' com creu *AlcM* ni 'barca plana' Casac.).

En fi, aquest fou el punt de partida de *plata* 'argent': inicialment 'planxa d'argent', que ja hem vist documentat a l'*InvLC* en l'any 1321, i també deu ser aquest el valor en «*plate fine argenti*» de 1119 (ib.): és a dir 'làmina d'argent depurat' (sense barreja tèrria ni d'altre metall). Però a força de repetir-se, aquesta expressió s'abreujà, sobreentenen-hi el complement *argenti*: i així pràcticament es trobà sinònim d'*argenti*; segons Aebischer (*Mélanges Dauzat*, 11) ja apareixeria així a Manresa en l'any 941; en tot cas tenim «uncias duas auri rovallensis aut in *plata fina*» a. 1093 (Bast.-Bass., 893); «*plata fina*» en docs. ross. de 1102 i 1112 i en un de barceloní 1120 (CaCandi, *MiscHistCat.* II, 88); «quinque solidos de *plata fina*» 1125 (*Cart.* de St. Cugat III, 73); mossàr. *aplāta* Abenbeclari 1106. A l'Alt Aragó no és més tardà, car hi ha «alio crucifixo petito, de fuste, cooperto de *plata* et super deaurato» en el *Cartulari* de Fanlo, en doc. de fi S. XI (110). I ja en els *Usatges*: «Los sacramens de pagès qui té mas, e laura ab un pareyl de bous o d'altres bèsties, sien creïts entró a 7 sol. de *plata*» (*NCL.*, 79). També apareix això en llengua d'oc, però hi resta ben poc freqüent, i no hi apareix fins a 1069.

Després de l'Edat Mitjana l'ús d'*argent* va quedant antiquat; i OPou li prefereix ja definitivament la denominació moderna: «monedes de or --- de *plata* ---», sense descartar del tot l'antiga: «argent o *plata*: argentum; cosa de *argent*: argenteus», i en particular: «vaixella de *plata* ab entorns de or: vasa argentea auro vermiculata», que és tan important que *plata* per sí sol pot assumir el valor total de 'vaixella d'argent': «he empenyorat la mia *plata* perquè no hagués de encarregar censal sobre la casa: vasa mea argentea propignore tradidi» (*ThPu.*, 144, 184, 186, 125). «Bach --- quant és al peu de la força, / treu una caps de *plata* / ---», MilàF (*Romillo.*, 83.20). Fins avui és el mot popular únic en tot el nostre domini lingüístic: Continent i Illes: «un gaiatet amb un cap d'or i un de *plata*», rondalla d'AMALcover (*BDLC* XVI, 134).²

És terme comú amb el port. *prata* i el cast. *plata* [1112; *Cid* etc.]; i aquesta limitació dins el romànic ha fet pensar a alguns romanistes estrangers, en alguna influència transfretana. Aebischer diu que seria un calc de l'ár. *wāraq* 'fulla de planta', 'full de paper' o 'de cartó', vulgarment a Espanya «hoja de metal delgada»